

FILIPS VAN LEIDEN IN UTRECHT; NIEUWE GEGEVENS

Inleiding

De Hollandse geestelijke Filips van Leiden (ca. 1328-1382)¹⁾, door Jan en Annie Romein als eerste erfflater van onze beschaving gekenschetst, was een gestudeerd man in het kerkelijk en Romeins recht. Hij was behalve canonicus ook legist²⁾. Hij paste het recht toe ten dienste van de versterking van de vorstelijke macht in Holland en Utrecht. Daarover ondermeer handelt zijn vermaarde geschrift „De cura reipublicae et sorte principantis“³⁾. Dit boek is voor een beschrijving van de Utrechtse werkzaamheden en functies van Filips van Leiden van des te meer belang door schaarste aan gegevens uit andere bron. Vicaris en raadsadviseur is hij geweest van bisschop Arnold van Hoorn (1371-1378)⁴⁾. Niettemin zijn aanvullingen en verduidelijkingen mogelijk uit de volgende tot nog toe onbekende gegevens.

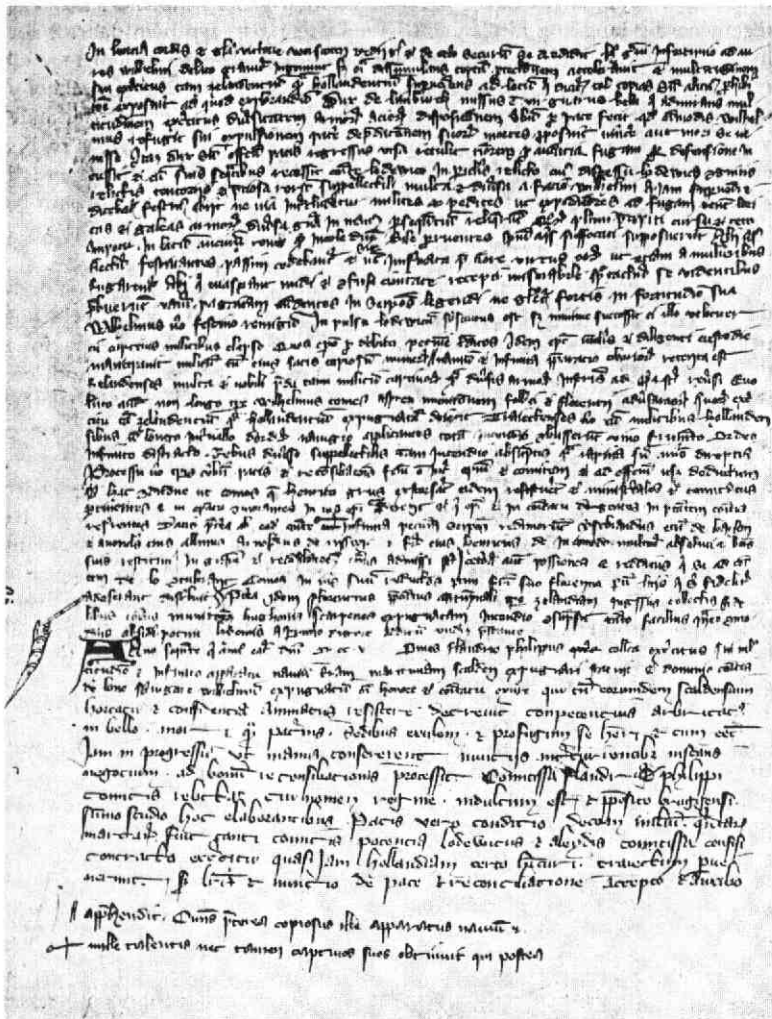
Zijn Utrechtse kanunnikaat

Filips van Leiden noemde zich in zijn testament van 1372 „canonicus Traiectensis“, dus Utrechts kanunnik. Feenstra vermeldt terloops en zonder bewijsvoering, dat Filips kanunnik van de Utrechtse kathedraal⁵⁾, dus van de Dom was. Leupen twijfelt echter, en neigt tot ontkenning⁶⁾. Niettemin is het bewijs te leveren. In het oudste manuscript met de naamlijsten van overleden leden van het Domkapittel, een zogeheten necrologium⁷⁾, dat dateert van kort na Filips' dood, staat precies vermeld, dat Filips van Leiden op 9 juni 1382 is overleden. Hij wordt genoemd met de titel „magister“ - een graad in de vrije kunsten - vóór zijn naam, en met de titel „doctor decretorum“ - dus in het kerkelijk recht - achter zijn naam. Er staat voluit bij, dat hij in het Domkapittel „mede-kanunnik“ is geweest⁸⁾. Het hierop volgende necrologium van het Domkapittel uit de vijftiende eeuw, bevat dezelfde gegevens⁹⁾. Het is echter opmerkelijk dat in het begin van de zestiende eeuw Filips van Leiden in het derde opeenvolgende necrologium van de memorielijst is afgevoerd¹⁰⁾. Hetzelfde geldt voor het vierde en laatste Dom-necrologium uit het midden van de zestiende eeuw¹¹⁾. Zo werd sinds het einde van de vijftiende eeuw de officiële nagedachtenis van Filips van Leiden uit het Sticht weggedrukt, en bleef zijn historische betekenis voor het Utrechtse in het schemerdonker. Alleen domvicaris Wouter Brock voegde tegen het einde van de zestiende eeuw Filips van Leiden om historische redenen nog toe in de marge van het genoemde vierde necrologium. Evenzo deed Wouter Brock in zijn kanunnikenlijst van het Domkapittel¹²⁾. Opmerkelijk is dat Brock Filips van Leiden rekent tot de familie van de burggraven van Leiden, dus tot de Van Wassenaars. Dit gegeven van de alleszins zo betrouwbare Brock is niet in te passen in de geconstrueerde genealogie - Van Leiden¹³⁾. Deze familieverbanden verklaart wel de meermalen gesignaleerde

omissie in de *Cura reipublicae* betreffende vermindering van de macht van de burggraaf van Leiden in de periode 1351-1357 ten gunste van de stad Leiden¹⁴⁾. Dit paste juist zo voorbeeldig in zijn voorkeur voor een sterk grafelijk gezag, ondersteund door krachtige steden die hun plaats kenden, en zijn afkeer van regionale potentataatjes, die hinderlijk waren voor zo'n geordende vorstelijke standenstaat. Niettemin, het moeten zijn familiebanden met de burggrafelijke familie van Leiden zijn geweest, die hem gepast deden zwijgen. Familieleoyaliteit ging dus bij hem boven staatkundige opvattingen.

De S. Laurensabdij in Oostbroek

Bisschop Arnold van Hoorn (1371-1378) kreeg een geschil met de monniken van de Benedictijner S. Laurensabdij Oostbroek in De Bilt over het recht van tiendheffing in het veen en het voormalige moeras aldaar¹⁵⁾. Keizerin Mechtilde, de vrouw van keizer Hendrik V van Duitsland, had in een oorkonde van 1122 aan de abdi onder andere het recht van de grote en kleine tiendheffing op het Oostbroek aan de abdi geschenken. Bisschop Godebald had in 1125 deze oorkonde bevestigd¹⁶⁾, en het geheel was in 1165 door niemand minder dan keizer Frederik Barbarossa nog eens bekrachtigd¹⁷⁾. In de jaren zeventig van de 14e eeuw bestreed abt Hermannus Cappellaen van de S. Laurensabdij de rechtskracht van het feit, dat de „rode“ of „novale“ tienden¹⁸⁾ over oorspronkelijk onontgonnen abdi grond te De Bilt¹⁹⁾ als een overheidsrecht van bisschop Arnold stonden geregistreerd²⁰⁾. De bisschop liet de abt van Oostbroek voor de beoordeling van deze rechtswestie omstreeks 1374 ontbieden bij de „universalis ecclesia“. Dat was het kapittel-generaal, de vergadering van de gezamenlijke Utrechtse kapittels²¹⁾ van hoge geestelijken. De abt van Oostbroek beschuldigde bij die gelegenheid de bisschop van roof van het tiendrecht, dat al meer dan 200 jaar in het ongestoorde bezit van de abdi was. De abt vroeg aan die vergadering van Utrechtse kapittels om bisschop Arnold van Hoorn de onrechtmatigheid van zijn tiendaanspraken te De Bilt onder ogen te brengen. Hij vond het overigens het beste als daartoe de bevindingen van de bisschoppelijke beambte belast met de materiële belangen van het bisdom en met de leiding over de ambtelijke registerklerken²²⁾ werden afgewacht. Die „ordinator clericorum“ moest dan beslissen op grond van inlichtingen die abt en convent zouden verstrekken. Het kapittel-generaal eiste, dat de abt dan ook de op het tiendrecht betrekking hebbende charters - de perkamenten gezegelde oorkonden - uit het abdi-archief moest tonen aan de „ordinator clericorum“ en aan een tweede scheidsrechter, die beiden ook nog eens landsheerlijke raad of „consiliarius“ van de bisschop waren. De „ordinator clericorum“ was de bis-

Het handschrift van Filips van Leiden. Het handje in de marge, met de opvallend lange wijsvinger, is een „aandachtteken“ dat Filips veelvuldig gebruikte. Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Leiden.

schoppelijk raad Filips van Leiden, de ander was Everard Foec, deken van Oudmunster²³). Hun uitspraak zou bindend zijn. Heel plechtig liet de abt de beide heren toe tot de archiefruimte. De abt gaf hun officieel inzage van de genoemde keizersoorkonden uit 1122 en 1165, en van de bisschoppelijke oorkonden van 1125 betreffende de schenking van het Oostbroek aan de abdij. Het werk van Filips van Leiden als bisschoppelijke raad, administratief beheerder van de kanselarij, en als legist, was in ieder geval een onderdeel van Arnold van Hoorn's poging tot versterking en vooral ambtelijke modernisering van de bisschoppelijke macht in Romeins-rechtelijke richting. Daarom moesten de standen de grens van hun rechten kennen²⁴). Bovendien gebruikte Arnold van Hoorn in zijn oorkonden niet alleen voor kerkelijke, maar ook voor wereldlijke zaken overwegend ambtelijk latijn van het hoge Romeins-rechtelijke abstractie-niveau. Het accent van iedere rechtshandeling viel daarbij volledig op de bisschop zelf. In tegenstelling tot de regeringsperiodes

van eerdere en ook latere bisschoppen staan leden van de landsheerlijke raad en getuigen in de oorkonden van bisschop Arnold van Hoorn veel en veel minder vermeld²⁵). Niet hun werk gold, alleen dat van de bisschop zelf. Zijn bestuur manifesteert zich afstandelijker, strakker, meer regelgevend, en anoniemer wat betreft getuigen en raden, dan dat van zijn voorgangers en opvolgers. Niettemin functioneerden ten tijde van bisschop Arnold van Hoorn wel degelijk landsheerlijke raden. Maar hun namen staan slechts zelden in teksten. Vandaar ook de spaarzaamheid aan gegevens over Filips van Leiden in het Utrechtse. Des te belangrijker is dus het protocollair vastgelegde onderzoek en de uitspraak van de landsheerlijke raden Filips van Leiden en deken Everard Foec van Oudmunster over het novale tiendrecht. Zij stelden vast, dat de „rode“ of „novale“ tienden te Oostbroek aan de S. Laurensabdij behoorden, en niet aan de bisschop. Filips van Leiden had aldus de drie genoemde 12e eeuwse oorkonden - via midden-

veertiende eeuwse vidimussen - correct geïnterpreteerd. En voor een legist in dienst van de bisschop - die overigens de uitspraak volledig accepteerde - was hij verrassend objectief geweest over de novale tienden van de S. Laurensabdij. Het lijkt namelijk geen twijfel, dat in algemene zin in feite novale tienden over woeste grond zonder meer een fiscaal recht van de vorst waren. De uitspraak van Filips van Leiden ten nadele van het vorstelijk gezag kreeg dus ook geen plaats in zijn boek „De cura reipublicae”²⁸). Oostbroek komt er zelfs niet in voor²⁷).

Amersfoort

Leupen²⁸) heeft als eerste de passages in de „Cura reipublicae”²⁹) geanalyseerd, waarin Filips van Leiden bisschop Arnold van Hoorn adviseert naar aanleiding van diens algemene bevestiging van de Amersfoortse privileges in 1372³⁰). Onder voorgaande bisschoppen had zo'n algemene privilegebevestiging voor de stad altijd verband gehouden met een afzonderlijk vastgelegde uitbreiding van een bestaand, of de schenking van een nieuw recht door de bisschop³¹). Als eerste had in 1298 bisschop Willem van Mechelen in algemene zin het Amersfoortse stadsrecht van 1259 bevestigd, en in een afzonderlijke oorkonde een *ius de non evocando* (berechting van burgers alleen maar door de stad zelf) toegevoegd³²). In 1331 had bisschop Jan van Diest de stad het recht geschonken om twee jaarmarkten te voegen bij de éne die de stad vanouds bezat, met vrijgeleide voor de bezoekende kooplieden³³). Daarna had Jan van Diest in 1337 de Amersfoortse privileges in algemene zin bevestigd.

Over marktollen had de bisschop in 1331 in het voor altijd gegeven marktprivilege niet gesproken. Die had de bisschop in eigen hand gehouden³⁴). Na 1366 veranderde dit. De toenmalige bisschop Jan van Virnenburg heeft namelijk in 1366 gelijktijdig met de algemene privilegebevestiging van de stad³⁵) in een afzonderlijke oorkonde³⁶) aan Amersfoort zijn eigen recht tot heffing van de drie marktollen in onderpand gegeven. De stad kon er vrijelijk over beschikken, zolang de bisschop van zijn lening van 4500 pond niet ten minste 2500 pond aan de stad had terugbetaald³⁷). Een tijdelijke zaak. Welnu, zoals gezegd heeft bisschop Arnold van Hoorn in 1372 de privileges van Amersfoort in algemene zin bevestigd. Daarop rees een geschil met de stad. Was ook de verpandingsoorkonde van de drie bisschoppelijke tollent onder die algemene bevestiging begrepen zoals de stad wilde? Of moest de bisschop die tijdelijke verpanding in een afzonderlijke akte naast de algemene privilegebevestiging opnieuw vastleggen.

Filips van Leiden pleitte als bisschoppelijke raad³⁸) en vicaris voor de noodzaak van hernieuwde afzonderlijke beoorkonding. Vandaar de akte van bisschop Arnold van Hoorn uit 1376, waarbij de drie marktollen aan Amersfoort in pand bleven, tot de bisschop zijn lening zou hebben terugbetaald³⁹). Filips van Leiden motiveerde de juistheid van deze afzonderlijke beoorkonding in een theoretische beschouwing⁴⁰) ter handhaving van de rechten van een milde vorst tegenover hebbzuchtige steden. Moest om financiële redenen een

vorst een eigen recht aan de stad uit handen geven, dan alleen tijdelijk en precies omschreven. Het tijdelijke en gespecificeerde karakter maakte een afzonderlijke beoorkonding voor beperkte tijdsduur noodzakelijk, die naast elke algemene stedelijke privilegebevestiging⁴¹) moest worden herhaald tot behoud en accentuering van het betreffende vorstelijke prerogatief⁴²). En fiscale heffingen mochten volgens hem nooit voorgoed uit handen worden gegeven. Aldus Filips van Leiden, die overigens ten onrechte in het marktprivilege van Jan van Diest uit 1331 ook een tolprivilege zag. Al even apocrief was Filips van Leidens vermelding van de vermeerdering en bevestiging van dit marktrecht en zo geheten tolprivilege door de volgende bisschop, namelijk Jan van Arkel (1340-1364). Filips van Leiden heeft dus niet onderkend, dat de hiervóór besproken bisschoppelijke verpanding van de tollent door Jan van Virnenburg in 1366 een volkomen nieuwe regeling was, en geen verlenging van een oudere. Door zijn toedoen heeft Arnold van Hoorn deze dus in 1376 in gewijzigde vorm tijdelijk verlengd.

Betekenis

Domkanunnik Filips van Leiden had in het Nedersticht als hoofd van bisschops klerken en als landsheerlijke raad en vicaris twee zó essentiële juridische vraagstukken beoordeeld, dat deze in later tijd - zonder vermelding van zijn naam - opnieuw aan de orde kwamen. In opdracht van bisschop Frederik van Blankenheim hebben in 1406 twee van zijn raden het novale tiendrecht te Oostbroek ten gunste van de abdi bevestigd⁴³). Over de verpachting van de landsheerlijke tollent en het weggeld, aan Amersfoort, had de stad in 1394 met diezelfde bisschop Frederik van Blankenheim moeilijkheden gekregen. Het leidde er echter toe, dat de bisschop in 1399 onder andere die tollent, maar ook de koppel en de gruit (dat wil zeggen: de vrije invoer van de grondstof voor het brouwen van bier) opnieuw aan de stad in pacht uitgaf. Na 1399 hebben alle opeenvolgende bisschoppen deze verpachting en verpanding herhaald⁴⁴).

Waar Filips van Leiden zulke grote bezwaren tegen had gekoesterd, was dus toch gebeurd, tot groot financieel voordeel van Amersfoort. In 1544 heeft tenslotte keizer Karel V bij de algehele herziening en verkorting van de privileges ook de verpachting ingetrokken⁴⁵). Economisch gezien was het de genadeslag voor de stad, maar zeer voordelig voor Karel V. Niet voor niets werd in de aanvang van de regering van Karel V het werk van Filips van Leiden - een juridische verhandeling ter ondersteuning van de consolidatie en versterking van vorstelijke macht - voor het eerst in druk uitgegeven.

Amersfoort
J. Marisstraat 4

C. A. van Kalveen

Noten

1. Zie over hem het fundamentele boek van P. Leupen, *Philip of Leyden, a fourteenth century jurist* ('s-Gravenhage-Zwolle, 1981).
2. Hij had onder andere gestudeerd aan de universiteit van Orleans, centrum van de rechtsbeoefening der legisten.

3. Philippus de Leyden, *De cura reipublicae et sorte principantis*, R. Fruin en P. C. Molhuysen eds. ('s-Gravenhage 1915).
4. Zie Leupen, 62-70 en passim.
5. R. Feenstra, *Philip of Leyden and his treatise De cura reipublicae et sorte principantis*, *Glasgow university publication* N.S. 133 (Glasgow 1970), 11-12, 19.
6. Leupen, 52: „This canonry was, as has been pointed out, only nominal (. . .) It is uncertain whether he ever obtained a „real“ one there. He was not yet *prebendatus* in 1378“.
7. Een kalendarisch samengesteld zieleboek voor wie op een bepaalde dag moet worden gebeden of voor wiens nagedachtenis uitkeringen moeten worden gedaan.
8. Rijksarchief Utrecht, Archief Domkapittel nr. 397. Necrologium anno 1386-1387. „Junius F. V. idus 9, Primi et Feliciani martirum. Anno Domini MCCCLXXXII obiit magister Philippus de Leyden doctor decretorum, noster canonicus, in cuius anniversario dantur novem libre sedecim solidi. Socii habebunt sedecim solidos“.
9. Idem, Archief Domkapittel nr. 398, Necrologium, 15e eeuw, fol. 33v.
10. Idem, nr. 399, Necrologium, begin 16e eeuw. Het gebeurde precies in de periode, dat door de uitgave van de „editio princeps“ in 1517 van de „Cura reipublicae“ Filips van Leiden honderdveertig jaar na zijn dood via de drukpers weer in de belangstelling kwam.
11. Idem, nr. 400, fol. 44r.
12. Rijksarchief Utrecht, Archief Domkapittel nr. 3069, Prelatenlijst van Wouter Brock, fol. 58r. „Doctor magister Philippus de Leydis, natus ex burgraviis Leydensibus (of: ex burgraviis Leydensi), obiit 9 junii 1382“. Vermelding onder de rubriek „canonici Traiectenses“.
13. Die genealogie behelst de Leidse burgerfamilies Gobburgen en Vranken op grond van gegevens van Filips van Leiden zelf, en studies van Fruin, Leverland, en Leupen. Men zie R. Fruin, „Over Philips van Leyden en zijn werk *De cura reipublicae et sorte principantis*“ in: *Verspreide geschriften I* ('s-Gravenhage 1900) 142-143; Leupen, *Supplement to Philips of Leyden, comprising Appendix I and notes*, 2-3; B. N. Leverland, „Philips van Leyden ca. 1328-1382. Kanunnik van St. Pancras. Zijn verwanten, zijn stichtingen“, *Leids Jaarboekje* 57 (1965), 61 vlg.
14. Zie over deze kwesties Leupen, 203 vlg.
15. Het navolgende berust in hoge mate op Rijksarchief Utrecht, Archieven van de kleine kapittels en kloosters nr. 530, fol. 3r.-4v.
16. *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301 I*, S. Muller Fz. en A. C. Bouman eds. ('s-Gravenhage 1920), 277, nr. 302.
17. Idem, 286, nr. 313; 399, nr. 447.
18. Rijksarchief Utrecht, Archieven van de kleine kapittels en kloosters nr. 505-1, fol. 191v.: „rode tyenden die men novalia heyt“.
19. „Bilt“ in de betekenis van nieuw aangewassen, aan het moeras onttrokken, en opgehoogd land. H. J. Moerman, *Nederlandse plaatsnamen* (Leiden 1956), 37.
20. Niet te controleren. Uit de regeringsperiode van bisschop Arnold van Hoorn is geen register bewaard gebleven.
21. Voor algemene beschouwingen hierover zie P. W. A. Immink, *De wording van Staat en Souvereiniteit in de Middeleeuwen* (Utrecht 1942), 60 vlg.; A. van den Hoven van Genderen, *Het kapittel-generaal en de Staten van het Nedersticht in de 15e eeuw* (Zutphen 1987), 49 vlg.
22. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis lexicon minus* (Leiden 1976), 745. De functionaris heette de „ordinator clericorum“.
23. Over Everard Foec zie ook C. C. de Gopper-Zuiderland, „De officiaal van Utrecht als beoorkonder van vrijwillige rechtshandelingen ten behoeve van de vijf Utrechtse kapittels in de 14 eeuw“, *Verslagen en mededelingen Oud-Vaderlands recht*, nieuwe reeks 3, (Zutphen 1982), 102-103.
24. Zie de geschiedenis van de Landbrief van 1375 en van de Staten van Utrecht.
25. Immink stelde dan ook volkomen ten onrechte, dat voor de geschiedenis van de landsheerlijke raad de tijd na 1370 niet veel bijzonders meer opleverde. Immink, *o.c.*, 107-126; in het bijzonder 122-123.
26. Filips van Leiden heeft er minstens tot 1378 aan gewerkt. Philippus de Leyden, *De cura reipublicae et sorte principantis* ed. R. Feenstra (Amsterdam 1971), V (tekstuitgaven van de editio princeps).
27. Niettemin was Filips van Leiden nog als getuige-adviseur betrokken bij de kwestie van de monnik van Oostbroek die in Vrouwenklooster rector was, G. Brom, „De abdi van Oostbroek en het Vrouwenklooster“ in: *Archief Aartsbissdom Utrecht* 32 (1907), 371.
28. Leupen, 191-192. Het hierna volgende verschilt echter aanzienlijk van de beschouwingen bij Leupen hierover.
29. Casus II, 19, par. 18 en volgende.
30. Gemeente archief Amersfoort charter nr. 359, 29 februari 1372. Vidimus uit 1447.
31. De achtereenvolgende bisschoppen Guy van Avesnes (1301-1317) en Frederik van Sierck (1317-1322) hebben geen algemene Amersfoortse privilegebevestiging uitgevaardigd. Zij hadden aan de stad namelijk ook geen enkel nieuw privilege geschonken.
32. *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht V, 2*, ed. F. Ketner ('s-Gravenhage 1959) nr. 2878, 25 juni 1298; nr. 2908, 11 december 1298.
33. A. Matthaeus, *De iure gladii* (Leiden 1689), 609-610, in twee versies aldaar uitgegeven. Gemeente archief Amersfoort, charter nr. 2, 1331.
34. Over dit vorstelijk recht is nog steeds van fundamentele betekenis *La foire, Recueils de la société Jean Bodin* (Brussel, 1953).
35. Gemeentearchief Amersfoort, charterlijst nr. 16, 15 december 1366.
36. Idem, nr. 18, 15 december 1366.
37. Beide akten hangen samen met de verzoening van de stad met bisschop Jan van Virnenburg. Zie hierover J. Hovy „De stedelijke autonomie van Amersfoort in de middeleeuwen (1259-1544)“, *Jaarboekje Oud-Utrecht* 1962, 42.
38. Als grondslag gold de in 1344 vastgelegde procedure bijinterpretatiegeschillen over Amersfoortse privileges. Rijksarchief Utrecht, Archief bisschoppen nr. 124, overeenkomst tussen de stad en de maarschalk van Eemland namens bisschop Jan van Arkel. Niet in druk uitgegeven.
39. *De cura reipublicae*, 19. Gemeentearchief Amersfoort, charter nr. 28, 28 januari 1376, uitgegeven door A. Matthaeus, *De iure gladii* (Leiden 1689), 609. Met dien verstande, dat eventuele pachtuitgifte door de stad het dan lopende jaar van kracht zou blijven.
40. Naar aanleiding van de bestemming van bezittingen die een vorst ingeval van majesteitsschennis had onteigend.
41. Die noemde hij „generalitas“.
42. Filips van Leiden spreekt weliswaar van domaniale rechten, maar daarmee zijn niet de heerlijke of private rechten over een goed bedoeld, maar gewoon de publieke vorstelijke rechten, de regalia. Hij refereerde ook nog aan het algemene verbod van vervreemding van goederen van de

Utrechtse kerk. Hij bedoelde daarmee ongetwijfeld een passage uit de bekende compositio of overdracht van de bisschop met zijn standen uit 1364.

43. Rijksarchief Utrecht, Archieven kleine kapittels en kloosters nr. 531, fol. 13r.-14r. Akte van 29 januari 1406. Uitspraak door Arnoldus van Trigt, proost van S. Jan en Everardus Foeck, deken van Oudmunster.

44. In ruil voor een lening van de stad aan de bisschop. J. Hovy, *De vroegste bestuursgeschiedenis van Amersfoort en de stadsrechtverlening van 1259*, in *Spiegel der historie* 1969, vooral p. 29.

45. C. A. van Kalveen, „Amersfoortse rechtsbronnen uit de zestiende eeuw“. *Verslagen en Mededelingen Oud-Vaderlands recht*, Nieuwe reeks 5 (Zutphen 1987), 33 vlg.

EMMIKHUIZEN

Bij verloop van tijd hebben verschillende schrijvers over Emmikhuizen en het daargelegen „Hoge Huis“ vrij wat gegevens bekend kunnen maken. En in grote trekken valt nu de geschiedenis van de centrale punten in deze hoek: de „Berg“ met de thans verdwenen grote woning, voor een belangrijk deel op te maken. Het waren de Van Culemborg's, die hier hun middeleeuws bezit vergroot konden krijgen met een aantal gronden der Utrechtse Karthuizers. Voorts is men het er over eens, dat het genoemde „Hoge Huis“ in of omstreeks 1604 gesticht moet zijn, een omstandigheid, die alleen al duidelijk bevestigd schijnt te worden aan de hand van het oude prentje van dit pand¹). Die afbeelding doet ons de woning Emmikhuizen trouwens kennen als een haaks geplaatst en gecombineerd tweetal gebouwen, elk van twee verdiepingen, die gelegen waren binnen een gracht. Een afzonderlijk duiventorentje daarbij wijst tenslotte op de uitoefening voorheen van het recht van duivenvlucht. Emmikhuizen vormde lange tijd een leengoed, terwijl de beroemde geograaf A. J. van der Aa het kwalificeerde als „oud adellijk huis“²). Doch deze fraaie aanduidingen, noch de uitoefening van duivenvlucht betekenden dat hier van een erkende Utrechtse Ridderhofstad kon worden gesproken, want als zodanig heeft Emmikhuizen nimmer op de lijsten bekend ge-

staan. De plaats moge omgracht zijn geweest maar zulks levert in deze ook al geen bewijs van riddermatigheid, zodat ter plaatse het woord „kasteel“ overbodig is³).

In verband met de gegeven datering van de bouw van het huis Emmikhuizen is het zeker dat dit woonhuis gesticht moet zijn door Margaretha van Culemborg, de oudste dochter van Johan († 1557) en Agatha Willemsdochter van de Coulster. Zij was geboren in 1528 en overleed in 1608; was erfdochter van Renswoude, Emmikhuizen, Alkemade, Rijnzaterswoude, De Lier. Zij is getrouwd op 5 oktober 1550 met Philippe d'Hamale, baron van Monceau, heer van Marchiennes, zoon van Jean en Helena Hinckaert, geboren 1510 en overleden 6 oktober 1557. Omdat Margareta de enige vrouwe is geweest, die in de eerste helft der 17de eeuw Emmikhuizen in bezit heeft gehad en zelfstandig beheer heeft gevoerd, moet zij het geweest zijn, die het afvoer-kanaal heeft laten graven aldaar ter afvoering van het water in de venen. Dat water verkreeg de naam van *De Jufferswijk*, ofwel „de vaart van de jonkvrouw“. Tot in onze tijd heeft die benaming voortgeleefd in de aanduiding van één van de vakken van onze militaire Grebbelinie, geheten *De Linie van de Jufferswijk*, ook wel, maar dan minder juist als „De Linie van Juffrouw Wijk“!

